

УДК 349.2

Р.І. Шабанов**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ
ГАРАНТІЙ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ
НАСЕЛЕННЯ**

Анотація. Досліджені проблеми тлумачення правових гарантій у сфері зайнятості населення. Аргументовано, що гарантії права на зайнятість не можна ототожнювати із гарантіями права на працю. Гарантії права на зайнятість слугують законодавчим інструментом забезпечення та сприяння зайнятості, допомагають втілити у життя природну здатність людини до праці.

Ключові слова: правові гарантії, право на зайнятість, право на працю.

Аннотация. Исследованы проблемы толкования правовых гарантий в сфере занятости населения. Аргументировано, что гарантии права на занятость нельзя отождествлять с гарантиями права на труд. Гарантии права на занятость служат законодательным инструментом обеспечения и содействия занятости, помогают воплотить в жизнь естественную способность человека к труду.

Ключевые слова: правовые гарантии, право на занятость, право на труд.

Abstract. The problems of interpretation of law guarantees on employment are investigated. Author argues that the guarantees of the right to employment can not be equated with the guarantee of the right to work. Guarantees of the right to employment serves as legitimate tool support and promote employment, help to implement a natural person's ability to work.

Key words: law guarantees, right to employment, right to work.

Постановка проблеми. Станом на 1 січня 2014 року кількість зареєстрованих безробітних в Україні становила 487,7 тис. осіб. Натомість, за даними Державної служби статистики, рівень безробіття в Україні, визначений за методологією Міжнародної організації праці, знизився з 7,4% (9 місяців 2012 р.) до 7,0% економічно активного населення (9 місяців 2013 р.) [1]. У цьому сенсі основним завданням держави є забезпечення правових гарантій у сфері зайнятості населення. Своєю чергою, відкритим залишається питання про співвідношення гарантії права на зайнятість гарантії права на працю. Означена проблематика є визначальною при виборі юридичних механізмів зниження рівня безробіття в Україні.

Стан дослідження. У науці трудового права проблеми тлумачення правових гарантій у сфері зайнятості населення досліджували Л.А. Андрєєва, О.М. Медведєв [2], Л.Я. Гінцбург, О.В. Смирнов [3], С.Х. Джиоев [4], М.І. Іншин [5], Л.І. Лазор [6], М.Ю. Лаврикові [7], Т.Г. Маркіна [8], В.Н. Скобелкін [9], К.П. Уржинський [10] та інші.

Формулювання мети статті. Автор має на меті дослідження проблем тлумачення правових гарантій у сфері зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу статті. Слово «гарантія» походить від французького *garantie* – порука; умова, яка забезпечує щось [11, с. 113]. У словнику С.І. Ожегова

гарантію визначено як поручництво, поруку в чомусь, забезпечення [12, с. 130]. Великий тлумачний словник сучасної української мови надає таке визначення гарантії: «Гарантія – порука в чомусь, забезпечення чого-небудь» [13, с. 173].

Як зазначає О. Биков, більшість вчених сходяться в тому, що усі гарантії поділяються на загальносуспільні та правові [14, с. 51]. Серед загальносуспільних гарантій розрізняють економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, духовні, організаційні. Як підкреслює В.М. Андрійв, економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, духовні та організаційні гарантії відіграють роль матеріального змісту юридичних гарантій: закріплюючи перелічені загальносуспільні гарантії в нормативних приписах, юридичні гарантії упорядковують їх у певні юридичні конструкції й механізми [15]. В.Д. Перевалов, відносячи юридичні гарантії до спеціальних, зазначає, що це – надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами. Юридичні гарантії встановлюються державою в Конституції, нормах поточного законодавства, їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту прав і свобод громадян [16, с. 473].

Юридичні словники визначають правові гарантії наступним чином: забезпечення використання громадянами своїх основних прав і свобод [17, с. 389], соціально-економічні умови, а також політико-юридичні засоби, які забезпечують реальне відтворення прав особи [18, с. 68]. У підручниках із теорії права гарантії визначають як умови і конкретні засоби, які забезпечують фактичне здійснення прав і свобод людини [19, с. 135], систему соціально-економічних, політичних, юридичних організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють можливості для здійснення особистістю своїх прав, свобод, інтересів [20, с. 275]. На думку С.С. Алексєєва, гарантіями є умови й особливі юридичні механізми, покликані забезпечити фактичну реалізацію законоположень [21, с. 135].

М.І. Іншин підкреслює, що в широкому розумінні поняттям «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на справжню реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин та перешкод їх неповного або неналежного здійснення і захист прав від порушень, що є, на жаль, численними. Хоча ці фактори різноманітні, але стосовно процесу реалізації прав і свобод вони виступають як умови, засоби, способи, прийоми та методи [5, с. 83].

М.І. Матузов та О.В. Малько наголошують на тому, що гарантії це система умов, які забезпечують задоволення потреб людини. Їх головним завданням є виконання обов'язків державою та іншими суб'єктами в сфері реалізації прав людини [20, с. 98]. О.В. Смирнов робить висновок про те наскільки сутність юридичних гарантій полягає в організаційно-правових засадах, як забезпечують здійснення суб'єктивних прав, настільки гарантії завжди виражаються в формі правових норм, котрі або сприяють максимальній свободі дій (волевиявленню) суб'єкта щодо реалізації свого права, або впливають на зобов'язаних осіб шляхом встановлення необхідності виконувати вимоги уповноваженого суб'єкта [3, с. 54–54].

Тобто реалізація прав для юридичних гарантій є визначальною функцією, задля досягнення якої законодавець закріплює ті чи інші норми-гарантії. Про це свідчить і розглянуте значення слова «гарантія», яке пояснює, що призначення будь-якої гарантії (в тому числі і правової) полягає у забезпеченні досягнення певного результату. Відповідно, якщо говорити про гарантії прав, то безпосереднім призначенням, основною метою юридичних гарантій є втілення в життя цих прав, тобто їх реалізація. Як писав В.М. Скобелкін, здійснення суб'єктивного права включає в себе не лише вступ у ті чи інші відносини та їх подальше існування, але й усунення перешкод, які виникають в процесі здійснення суб'єктивного права, охорону від можливих порушень [9, с. 30]. На думку Л.І. Лазор, з якою варто погодитись, призначення правових гарантій полягає в забезпеченні реальної можливості досягнення передбаченого правом соціального блага шляхом безперешкодної реалізації прав [6, с. 4]. Так, конституційне право на працю є саме таким благом, оскільки передбачає, наприклад, можливість заробляти собі на життя. У преамбулі ж до КЗпП вказано, що «Кодекс законів про працю України визначає правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці» [22].

Крім того, чинний КЗпП серед гарантій трудових прав виділяє гарантії зайнятості. Так, згідно з ч. 2 ст. 3 КЗпП, вказується, що «... гарантії щодо зайнятості, охорони праці, праці жінок, молоді, інвалідів надаються в порядку, передбаченому законодавством про працю» [22, ст. 3]. Своєю чергою, серед гарантій забезпечення права громадян на працю у ст. 5-1 КЗпП називає: «вільний вибір виду діяльності; безплатне сприяння державними службами зайнятості у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб; надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до їх попередньо поданих заявок роботи за фахом випускникам державних вищих навчальних, професійних навчально-виховних закладів; безплатне навчання безробітних нових професій, перепідготовку в навчальних закладах або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії; компенсацію відповідно до законодавства матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість; правовий захист від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи» [22, ст. 5-1].

Однак, якщо розібратись в означених гарантіях, то виходить, що переважна більшість з них все ж таки відносяться не до права на працю, а до права на зайнятість.

Так, ст. 5-1 КЗпП до гарантій права на працю відносить системи професійної підготовки. Але виникає питання: яким чином право на професійне навчання гарантують право на працю? Хіба громадянина, який пройшов професійне навчання, на основі його результатів зобов'язані прийняти на роботу? Як вказує ст. 34 Закону України «Про зайнятість населення», «професійне навчання – набуття та удосконалення професійних знань, умінь та навичок особою відповідно до її покликання і здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці» [23, ст. 34]. В цьому контексті слухним є зауваження О.М. Медведєва, що право на зайнятість можна вважати

юридичною гарантією права на працю тільки тоді, коли воно виступає у формі права на державне сприяння чи забезпечення в одержанні роботи або необхідної профпідготовки з обов'язковим прийомом на роботу [2, с. 71]. С.Х. Джиоев зазначає, що під юридичними гарантіями права на працю варто розуміти тільки ті правові засоби та способи, які реально дають можливість отримання роботи і яким кореспондується юридичний обов'язок відповідних органів і організацій прийняти громадянина на роботу [4, с. 12].

Наприклад, згідно з ч. 4 ст. 34 Закону України «Про зайнятість населення», роботодавець має право укладати з працівниками або іншими особами, які не перебувають з ним у трудових відносинах, за їх згодою договори про направлення їх до навчальних закладів для професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Зазначеним договором на працівника або іншу особу, яка направляється на навчання, може бути покладено обов'язок відпрацювати на посаді відповідно до отриманої кваліфікації в такого роботодавця після закінчення навчання протягом погодженого сторонами строку, який повинен бути порівняний з обов'язками, що взяв на себе роботодавець щодо оплати та строку навчання, але не більше ніж три роки» [23, ст. 34].

Тобто право на працю здійснюється в тій мірі, у якій держава виконує свій обов'язок із забезпечення громадян роботою. Також юридичні гарантії права громадян на державне сприяння в одержанні роботи або профпідготовки для цього не слід ототожнювати з юридичними гарантіями права на працю. Вони збігаються, головним чином, лише при реалізації права на забезпечення зайнятості. Так, ще К.П. Уржинський наполягав на тому, що юридичними гарантіями права на працю слід вважати лише такі передбачені законодавством засоби, таку діяльність трудових колективів, державних та громадських органів, які сприяють безперешкодному здійсненню цього права, досягненню максимально можливих позитивних результатів на основі законності [10, с. 22]. На означене звертала увагу й М.Ю. Лаврікова, яка вказувала, що одне з найбільш істотних призначень гарантій права в сфері зайнятості полягає в тому, щоб сприяти безперешкодному вільному вибору місця та роду діяльності, розвитку ініціативи громадян, досягнення певних позитивних результатів на основі узгодження інтересів наймача та працівника. Таке розуміння гарантій стосовно до права на працю дозволяє сформулювати основне призначення Державної служби зайнятості – регулювання попиту та пропозиції на робочу силу, раціональне залучення громадян до сфери суспільного виробництва. Юридичні гарантії в цій сфері сприяють здійсненню права громадян розпоряджатися своєю здатністю до праці як при укладенні трудового договору, так і в процесі її реалізації [7, с. 10].

Висновки. Виходячи із проведеного дослідження, гарантії права на зайнятість не можна ототожнювати із гарантіями права на працю. Гарантії права на зайнятість слугують законодавчим інструментом забезпечення та сприяння зайнятості, допомагають втілити у життя природну здатність людини до праці. Як підкреслює Т.Г. Маркіна, головне призначення гарантій у сфері зайнятості полягає у тому, щоб

сприяти безперешкодному здійсненню права на працю, розвитку ініціативи громадян, досягненню певних позитивних соціально-економічних результатів. Адже гарантія не є самоціллю, це лише засіб задоволення певних потреб, який сприяє зайнятості населення [8, с. 9]. Тому назва ст. 5-1 КЗпП має бути змінена на «Гарантії права громадян на зайнятість».

Література

1. Рівень безробіття в Україні станом на 1 січня 2014 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=230309&cat_id=173564&ctime=1333367142883;
2. Андреева Л.А. Правовое регулирование обеспечения занятости в России: учебное пособие / Л.А. Андреева, О.М. Медведев. – М.: МИИР, 2004. – 264 с.;
3. Проблемы трудового права / кол. авт.: В.И. Смоллярчук, Л.Я. Гинцбург, О.В. Смирнов. – М.: Юрид. лит., 1968. – 224 с.;
4. Джиоев С.Х. Правовые проблемы содействия трудовой занятости в России: автореф. дисс... док. юрид. наук: 12.00.05 / С.Х. Джиоев; Московская государственная юридическая академия. – Москва, 2006. – 67 с.;
5. Іншин М. Юридичні гарантії як фактор стабільності та підвищення ефективності службово-трудової діяльності державних службовців / М. Іншин // Право України. – 2004. – № 5. – С. 83–87;
6. Лазор Л.И. Проблемы реализации юридических гарантий при заключении трудового договора на современном этапе развития Украины / Л.И. Лазор // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2003. – № 5. – С. 3–11;
7. Лаврикова М.Ю. Правовое регулирование занятости населения в СССР: автореф. дисс... канд. юрид. наук : 12.00.05 / М.Ю. Лаврикова; Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 1991. – 24 с.;
8. Маркіна Т.Г. Право громадян на зайнятість і форми його реалізації в умовах становлення ринкової економіки: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Т.Г. Маркіна; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2000. – 17 с.;
9. Скобелкин В.Н. Юридические гарантии трудовых прав рабочих и служащих. – М.: Юрид. лит., 1969. – 183 с.;
10. Уржинский К.П. Гарантии права на труд / К.П. Уржинский. – М.: Юрид. лит., 1984. – 200 с.;
11. Энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.А. Введенский. – М.: БСЭ, 1955;
12. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. – 20-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1988;
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь, Перун, 2002;
14. Биков О. Внутрішньодержавні нормативно-правові гарантії забезпечення прав та свобод національних меншин в Україні / О. Биков // Право України. – 2000. – № 8. – С. 51–55;
15. Андрієв В.М. Юридичні гарантії захисту трудових прав працівників / В. М. Андрієв [Електронний ресурс] // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 15–20. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/1lavmzpp.pdf>;
16. Теория государства и права: ученик / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – М.: НОРМА, 2000. – 616 с.;
17. Энциклопедический словарь правовых знаний / редкол.: В. М. Чхиквадзе (гл. ред.). – М.: Сов. энцикл., 1965. – 512 с.;
18. Юридичний словник / За ред. Б.С. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова. – К.: Гол. ред. укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1974. – 847 с.;
19. Загальна теорія держави і права: підручник / За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2002. – 432 с.;
20. Теория государства и права / Под общ. ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 776 с.;
21. Алексеев С.С. Право и перестройка: вопросы, раздумья, прогнозы. – М.: Юрид. лит., 1987. – 176 с.;
22. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII // ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375;
23. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI // Голос України 2012, № 153-154 від 18.08.2012